

Nederlands-Slowaakse samenwerking in monumentenzorg

HARM JAN KORTHALS ALTES

Heemschut schonk in het februarinummer van dit jaar al aandacht aan de monumentenzorg in Banska Stiavnica, een historisch stadje in het Middenslowaakse Ertsgebergte waar sinds de 13de eeuw goud, zilver en andere edelmetalen werden gedolven tot ver in onze eeuw. Een geschiedenis, die een rijke erfenis aan industriële monumenten en monumentale woonhuizen heeft opgeleverd, een erfenis die echter tevens een bron van grote zorg is gezien de leegstand en de slechte staat van veel panden in het stadje.

Het STU-pand in Stiavnica. De restauratie van het uitwendige is op een haar na voltooid.

Er is een chronisch geldtekort, de lokale economie is door de terugloop (en het sinds kort volledig stilvallen) van de mijnbouwactiviteiten aan het kwakken en er is nog weinig activiteit van het particulier initiatief te bespeuren. Een van de uitzonderingen daarop is het voorbeeldproject van de Slowaakse Technische Universiteit: het eerder besproken pand op de strategische hoek tegenover het stadhuis en de voet van de burchheuvel. Dit pand is in 1987 door de architectuurfaculteit aangekocht met het doel er een restauratiewerkplaats en -adviescentrum te vestigen, waar studenten in zomercursussen praktijkervaring kunnen opdoen en hun diensten om niet beschikbaar stellen aan de omgeving. De uitwendige restauratie is in de

periode 1987-89 aangepakt, met hulp van studenten, docenten en lokale vaklieden. De restauratie van het inwendige en het inbouwen van installaties is een moeizaam proces, dat weliswaar niet (zoals in het februarinummer abusievelijk is vermeld) volledig stil ligt, maar slechts stapje voor stapje voortschrijdt. Een bezoek aan het pand door de auteur in juli van dit jaar heeft ervoor gezorgd dat de situatie nu preciezer in beeld kan worden gebracht.

Doordat het pand onderaan de helling ligt, verzamelde zich veel afstromend grondwater in het souterrain. Dit zorgde voor een inpannige natuurlijke bron, die weliswaar van pas kwam bij de bouwactiviteiten, maar die ook voor een enorme wateroverlast kon

zorgen in regentijden. Men heeft - buiten de begroting om, want op deze tegenvaller had men niet gerekend - een uitgebreid en kostbaar drainagestelsel met betonnen verzamelgoten moeten aanleggen in de vloeren van het souterrain. Daarmee is de natuurlijke bron verdwenen en zit men weer met het probleem dat er een aansluiting op de waterleiding moet worden gemaakt. Dit echter is pas mogelijk als het pand redelijk gestookt kan worden, want anders bevriest de waterleiding (de winters zijn koud in het stadje, dat op 600 meter boven zeeniveau ligt). Van tijdelijke verwarmingssystemen (heteluchtkanonnen en dergelijke) heeft men in Slowakije nog nauwelijks gehoord, er wordt gezegd men wel eens gewerkt met bruinkoolgestookte stoven...

Bouwmaterialen blijken zeer duur in Slowakije. Het land heeft nauwelijks een eigen bouwindustrie, dus alles moet geïmporteerd worden; waarbij nog komt, dat importheffingen en BTW aan de hoge kant zijn. De budgetten worden van jaar tot jaar beschikbaar gesteld door de universiteit; zoveel geld als er is, zoveel werk doet de aannemer. Met die aannemer heb ik uitgebreid gesproken, het is voor hem een vervelende manier van werken (vrijwel niets is vooruit te plannen, er zit te weinig schot in de zaak), maar hij werkt er met liefde aan en is bereid het benodigde geduld ervoor op te brengen.

De gewelven van het souterrain met de betonnen vloergoten voor de drainage van de natuurlijke bron onderin het gebouw.

Hoe kan Nederland helpen?

Nederlandse steun zou op twee manieren geleverd kunnen worden: het zoeken van een huurder voor de ruimten op de begane grond, die een commerciële huurprijs kan opbrengen, waarvan het surplus aan de restauratie kan worden besteed en het zoeken van Nederlandse fabrikanten, die bereid zijn sanitair, leidingen en installaties gratis of tegen sterk gereduceerde prijzen beschikbaar te stellen voor dit project. Een vereniging of Stichting 'Holandsko pro Slovakia', waarvoor het initiatief in het februari-nummer al bekend werd gemaakt, zou hierbij belangrijk bemiddelingswerk kunnen doen. Aan de oprichting van deze organisatie wordt op dit moment nog gewerkt. In september van dit jaar is er voor het eerst een bijeenkomst georganiseerd voor Nederlandse organisaties die een samenwerkingsproject hebben met Slowakije. Op deze bijeenkomst, die plaats vond in het Comeniusmuseum in Naarden, waren 15 organisaties vertegenwoordigd (onder meer gemeenten, woningbouwverenigingen en onderwijsinstellingen). Op de bijeenkomst is besloten om een blijvend platform op te richten voor de onderlinge kennisuitwisseling. Inmiddels hebben nog zo'n 15 andere organisaties belangstelling getoond voor deelname aan het platform. Een vijfokoppige stuurgroep is de organisatiestructuur voor het Platform 'Holandsko pro Slovakia' verder aan het uitwerken. Naar verwachting zal de organisatie begin 1995 goed genoeg op poten staan om naar buiten te kunnen treden. Afhankelijk van de prioriteiten die binnen de organisatie worden gesteld, zal meer of minder werk worden gemaakt van de steun aan het STU-project in Banska Stiavnica.

Particulier initiatief aanmoedigen

De Rijksdienst voor de Monumentenzorg (RDMZ) heeft erop gewezen, dat in de voormalige Oostbloklanden een beweging op gang gebracht moet worden om het particulier initiatief in de monumentenzorg aan te moedigen: de bevolking bewust maken van haar eigen mogelijkheden om restauraties aan te pakken, door het gezamenlijk oprichten van een stichting of coöperatie voor de restauratie en het beheer van een pand, dat als woonhuis en werkplaats kan gaan dienen. Daarnaast moeten de initiatiefnemers bewust worden gemaakt van de mogelijkheden om aan te sluiten op de bouwkundige structuur die het specifieke pand aanbiedt, en niet 'overal persé een tank op zolder willen parkeren', zoals een medewerkster van het lokale bureau monumentenzorg het uitdrukte. Er bleek bij mijn bezoek aan het stadje bij de monumentenzorgers grote behoefte te bestaan aan een conferentie over dit 'public-awareness'-concept. Gemeentebestuurders, architecten en bouwopdrachtgevers zouden daar dan de doelgroep van zijn. De Nederlandse Ambassade in Bratislava bleek een budget te kunnen vrijmaken voor de organisatie van een dergelijke conferentie. Dit geld komt uit de pot Kleine Ambassade Projecten, waarvan de doelstelling is: het ondersteunen van de sociale hervorming in de voormalige oostbloklanden. Het landelijke en het lokale bureau monumentenzorg werkt nu aan een plan voor de organisatie van de conferentie, dat voor subsidie aan de Ambassade zal worden voorgelegd.

Integrale planning

Op uitnodiging van de Raad van Europa hebben twee experts, een medewerker van de RDMZ en een Noorse architect, in 1992 een bezoek gebracht aan Banska Stiavnica en er voordrachten gehouden over het concept van integrale planning in de monumentenzorg. Daarover is in de zomer van 1994 een rapport verschenen, 'Technical Assistance to the City of Banska Stiavnica', waarin een inventarisatie van mogelijkheden en een model voor integrale planning worden geschetst. Het hoofdidee achter het rapport is: eerst de lokale economie opkrikken, dan pas kijken wat je in samenwerking met de aange trokken buitenlandse investeerders aan de restauratie van leegstaande en vervallen panden kunt doen. De Raad van Europa heeft een vervolg gegeven aan de publicatie van het rapport. Er is in oktober 1994 een workshop georganiseerd in Straatsburg, waarbij de twee genoemde experts, de burgemeester van Banska Stiavnica en vertegenwoordigers van de lokale en landelijke bureaus monumentenzorg met elkaar aan de slag zijn gegaan om een plan van aanpak in elkaar te zetten. Het

duurde volgens de betreffende RDMZ-medewerker wel even voor men op dezelfde golflengte zat, maar na een dag praten verstond men elkaar en konden de sessies op de tweede dag constructiever zijn. Daarbij bleek, dat op een aantal terreinen -waaronder de lokale economie- eerst nog aanvullende informatie nodig was. De aanwezige bedrijvigheid in het stadje en de ontwikkelingsmogelijkheden die daarin besloten liggen, moeten eerst nauwkeuriger in kaart zijn gebracht. En aan Nederlandse kant zou nog energie moeten worden besteed aan het bestuderen van de manier, waarop Nederlandse investeerders in bedrijven en onroerend goed geïnteresseerd kunnen raken in participatie aan het integrale revitalisatieplan voor het stadje. Daarvoor zullen door de RDMZ gesprekken worden gevoerd met toonaangevende figuren in de makelaarswereld en bij de Kamer van Koophandel.

Men heeft afgesproken om in februari 1995 het huiswerk in te leveren bij de Raad van Europa en in april een werkconferentie te organiseren in Banska Stiavnica. Het ligt voor de hand dit evenement te koppelen aan de conferentie over 'public awareness'. Er kan dan een interessant debat ontstaan over de toepassing van de aanpak van bovenaf (het concept van integrale planning) versus de aanpak van onderop (particulier initiatief en zelfwerkzaamheid, in het februari-nummer de 'grassroots-benadering' genoemd).

Conclusie

In Banska Stiavnica komt op het terrein van de Slowaaks-Nederlandse samenwerking in de monumentenzorg, min of meer bij toeval, een drietal lijnen op een interessante manier bij elkaar. Dankzij het concept van de integrale planning kan een vooruitgang in de lokale economie een directe uitstraling op restauratieprojecten hebben; een ander deel van het monumentenbestand kan tegelijkertijd op een kleinschalige manier aangepakt worden vanuit het particulier initiatief; en vanuit het STU-pand worden beide bewegingen met praktische adviezen ondersteund. Een droom, die op een termijn van drie jaar werkelijkheid zou kunnen worden, als de omstandigheden voor bilaterale samenwerking gunstig blijven en partijen er dezelfde -of een grotere- dosis energie in blijven steken.

Harm Jan Korthals Altes is werkzaam bij adviesbureau Van Dijk, Van Soomeren en Partners B.V. te Amsterdam. Voor nadere informatie: telefoon 020-6257537. Het rapport van de Raad van Europa, 'Technical Assistance to the city of Banska Stiavnica', kan via het bureau worden besteld, liefst per fax: 020-6274759. De prijs is inclusief porto f 35,-, de levertijd is 2 tot 3 weken.